

ULB Halle

001 747 320

3/1

D. Fai 1416

Nur für den Lesesaal

بوتىن دونيا يوقسوللارى بىرلەشىكىنرا

Fai 1416 *Handwritten text* *1926* *838*

مال دوغتارى: آ. نهۋەدوف

ءاوى ھەيۋانلار يىنىڭ يوقانچىلى -
قىرغىن كەسەللەرى ھاقىندا
دايخانا نامە بىلمەك گەرەك

2 سانى سوراتلى دوشونىكىلى كىتابچاغاز

تور كەنچە لەشدىرەن: ۋەلمەمەت شەرەپ اوغلى

باسب چىقاران: س. س. س. ر. خالقلار يىنىڭ دوپب نەشرىياتى

مەسكەۋ - 1926 يىل

ВЕТ. ВРАЧ **А. НЕВЕДОВ.**
ЧТО НУЖНО ЗНАТЬ КРЕСТЬЯНИНУ
О ПОВАЛЬНО - ЗАРАЗНЫХ БОЛЕЗ-
НЯХ НА ДОМАШНИХ ЖИВОТНЫХ

на туркменском языке

Центральное Издательство Народов Союза С. С. Р.
Москва, Никольская, 10.

دايخانلارا بر - ايكي اغز سوز!

شو واغتا چهنلى برك تور كمه نستانمزدا چارواچيلىق ايشى تور كمه نك
ايك اولى بر ايشى بولدى. اما قارا خالق مالدارچيلىغك آكسات وه
پهيدالى يوللاريني بيلمه زدى. ههر يلدا اوچورسز كوب ماللار اوغر
بيلمه زليك سبه بندهن قيريلب دايخانلارا كوب زيان بهرياديلهر. اينه شونك
اوچين برده چارواچيلىق ايلهرى گتمه گك دهره گنه غايرا باردى.
مونك سبه بى: برنجيدهن ايلك او قوسزليغى بولسا، ايكنجيدهنده حات
بيليانلهر مينرده گهره كلى كتابلارك تور كمه ن دلنده بولماز ليغيدر.

او كتابر اويتگه شيلك ليگندهن اوزال تور كمه ن خالقى بيلمك نامده گنى
دوشونمان بر توپار نادوغريليقلارا اينانب گه لديلهر. وه حاله ن، كى گون
دوغار ايللهر نده مال كسه لله مه گى نامده گنى بيلميشلهرى يالى هه يوانلاردان
آليان هاسلاريدا برك كيدهن بر نيچه اسسه ارتق بوليا.

هازرده بولسا زامان اويتگه شب حالقك بيلمه هه وه سيده ارتدى.
اما باغتمينزا قارشى شو واغتا چهنلى دايخانلارا كومه ك بولا رىالى
تور كمه ن دلنده باسيلان كتابلار يوق حاسا بندادر.

اينها شونك اوچين س. س. س. ر. خالقلارينك دويب نه شريياتى
يانندا آچيلان تور كمه ن بوله گى دايخانلارك شو قين آحوالاريني گوز
او كنده توتب، اولارا كومه ك بهرمه ك اوچين چارواچيلىق وه دايخانچيلىق
دوغريسندا كتابلار چيقارماغا باشلادى. بو چيقارلان كتاب مالدارچيلىق
دوغريسندا بر نه سيخات حاسا بندا بولب موندان سوگرا يوقانچلى

كەسەللەرە اتمەلى چارەلەر حاقندا باشقا كىتابلار ھەم يايىراتجاقدىر. اوڭا
گورا سىز دايخانلار اوز چارۋاچىلىق ۋە دايخانچىلىغىنىڭىزى دوزەتمە كلىگە
يوز توتب چىقارلان كىتابلارى اوقاب دە كىشىمە گىڭىز گەرە كدىر.
اينە يە كە شەيلىك بىلەن اوزىڭىزڭىز آغىر گونلەرىڭىزى دوزەدب
بىلەرسىڭىز. كونهدوز گون آدات، اوقو ۋە تەبىب ھەم مولالارڭ سوزلەرى
بىلەن ئيوراب تاپان پەيداڭ بولمادى. ايندى تازەلىگە سەرەدب ايلەرى
يورەمە كدىن باشقا چارە قالان ءدالدىر.

توركەن بولەگى.

يوقانچلى كەسەللەرى نە سەبەبىدەن دايخانا بىلمەك گەرەك؟

موندان ايكى - اوچ يوز يىل اوزال بىزك اور سىيەت ۋە
اۋروپا پادىشالارنىڭ ايل گوزە رانچىلقلار يىنىڭ غورالشى اونچا
پوغتا عدالدى. چونكى اوى هايۋانلارى تاغون، مەرگى، هوۋا
ۋغايرى شولارا مەگزەش كەسەللەردەن حاستالاب خراب
بولاردىلار.

شول هوۋا كەسەللەرى اولى اتراپلارى يانغن يالى توتار
دىلار. ۋە اولار بىلەن گورەشمەك شو ۋاغتا چەنلى آگسات
بولمان گەلدى.

آداملار اونى آللانك قارغشى يادا شەيتانك قاھارى دىب
گومان ادەر دىلەر. بىردەن توۋەرى يالى ايل گوزە رانچىلىغى،
اوى هەيۋانلار يىنا كەسەل دوشب قىرىلاندا اوقوسز خالق آح
چە كەمەكدەن باشقا زادى بىلمەزدى. شەيلە بولسادا آداملار اول
كەسەللەرك سەبابىنى كەم - كەمدەن دوشنماگە باشلادىلار. اوزال
بىلەن هوۋا كەسەلىنى، سوگرا غايرى كەسەللەرى بىلدىلەر.
ھازركى ۋاغتا ھەركەسەلىك سەبابىنى بىلشلەرى، يالى اولارا
قارشى گەرەكلى چارەلەرىدە بىليالەر. بىرنىچە سىنىڭ اوگندەن
الاجىنى اييالەر، بىرنىچە سىنى بەجەريالەر، بىرنىچە سىنى توخومى
بىلەن آيريالار. آداملار شول هوۋا كەسەللەرىنىڭ يوقانچلى
كەسەلدەن باشقا زاددالدىگنى بىلدىلەر.

ۋە ھوۋا كەسەللەرىنى ياغشى ۋە ئاۋرەنب اولارا لازملى
دەرمانلاردا تاپدىلار. شول دەرمانلار بىلەن ھوۋا كەسەللەرىنى
تاغون زەھمەتىنى ۋە غايرى كەسەللەرى يوق اتدىلەر.

ياغنى ال بىلەن اوزب يادا اوزى چويراب آيريلان يالى
بوليا. بوزە يىللى كەسەللەرە قارشى دەرمانلارى اوۋال گون
دوغار آۋروپا يوۋرتلەرنىدە بىلدىلەر. شونىڭ اوچىن يوز يلا
قادار بولدى اويەرلەردە اوى ھەيۋانلارنىڭ اولمەگى ۋە كەسەللەمەگى
دىەن زادلار اشيدىلميا ديسەك بولجاق.

حاتتا برنىچە يوقانچلى كەسەللەرى دوختارلار اوقاب بلمەك
اوچىن ھەم تاپىيالار. امما بىزىڭ اورسىيەتدە شول كەسەللەرە
قارشى دەرمانلارى گىچ بىلدىلەر. اول سەبەبدەن اورسىيەتدە
ھازىركى ۋاقتلاردا يوقانچ ھاۋا كەسەللەرى باردى.

امما بىزدەدە آچق گورنيا، كى بايلارنىڭ اوى ھەيۋانلارنىدان
دايخانلارنىڭ اوى ھەيۋانلارى كوپ كەسەللەب خاراب بوليا.
ۋە خالەن، كى اوى ھەيۋانلارنىڭ ساقلانشىدا ھىچ برتاپاۋت
يوق يالى گورنيا. امما اونس ادب سەرەدسەك، دايخان گوزەرانچىلىغىدا
قوتىرلاماق، گىچىلەۋك ۋە باشقا دورلى كەسەللەرى دوش كە
ترياسىك، ۋەلىن مولكدار - بايلارنىڭقىدا اوزادلار يوق. بايلارنىڭ
اوى ھەيۋانلارنىدا كەسەل بولايسادا باسما دوزەليا، نامادەن بەيلە؟
نامە سەبەبدەن دايخاننىڭ باشىنا شو قىرغىن دوشيا؟

اونىڭ سەبەبى: دايخان اول كەسەللەرە بىلميا. ھەمدە نىچىك
ادب ادور يانلىگىنى ۋە باشغار انەيول بىلەن يوقيانلىغىنى دوشونمىيالەر
امما اول كەسەللەر ايل گوزەرانچىلىغىدا كوپ زىان بەريالەر.
اول كەسەللەردەن اوى ھەيۋانلارنىڭ كوپىسى يادا جەمىسى

قىرلماقدادر. اوندان قوڭشىسىنىڭ ماللارينا دوشوب اونى ھەم
خارا بوليا.

يوز باش كەسەللى ھەيۋاندىن ايڭ آزى 50 - 70 سى
ءاولب آيرليا. امما برنيچە كەسەلدىن مەسەلەم:
ماڭقالاماق، قودوزلاماق وشوڭا مەگزەش كەسەللىدەن
بيريده ديري قالمياندر. موندان باشغادا كەسەللاب ديري قالدان
ھەيۋان اوزالقى قىماتىنى يوغالدى، باشغا ءاوى ھەيۋانلارينا
كەسەل يوقاشدريان بوليا. اورسيەتدە انقىلابدىن اوزال كەسەللى-
نەن ھەيۋانلار دوغرى حاسابا چەكىلەر ديلەر. حاسابدا
گوركەزىلىشى شو تاريقا: ھەر يىلدا اوى ھەيۋانلارنىڭ يوقانچ
كەسەلى بىلەن ايكى ميليانا ياقىنى كەسەللىدردى. اگەردە
شولاردان اوليان ھەيۋانلارڭ سانلارنىنى اورسيەت حوكومەدندە
بولان جەميغ ھەيۋانلارڭ سانينا دەگەشدرسەك، ھەر بر 1000
ھەيۋاندىن 2 باش ھەيۋان كەسەللىب اولەردى. شو كەسەللىر
اوپىن ھوكومەتدەن چىقيان خارج ھەم آز ءال. كەسەللى
ھەيۋانلارا چىقيان خارجى اورسيەتدە بولان جەميغ اوى
ھەيۋانلارينا پايلاشدورساق، اوندا ھەر بر ايرى ھەيۋانڭ
اوستىنە اون-اون ايكى مانات ۋە ھەر بر مايدا ھەيۋانا اللى-
آتمش كوپك دوشيا.

شول كەسەللىر نىردەن پەيدا بوليالار؟

اول كەسەللىرڭ سەبەبى يوقانچدر. ھەر كەسەلىڭ جوربە
جور يوقانچى بار. مەسەلەم: قوتر، ماڭقالاماق، اويكەن چىشمەك
ۋە باشغالارڭ اوزلەرنە ياراشا يوقانچلارى بولياندر. يوقانچلى

كەسەللەر ھەيۋانلار كە ايشلەمەگەندەن يادا سوۋىقلاماغىدىن يوزە
چىقىمىلار ھەر كەسەلىك اوزىنە لايىق يوقانچى بار. اينە يوقانچىلى
كەسەللەر يەكە شول يوقانچىدىن دور ياندرلەر.

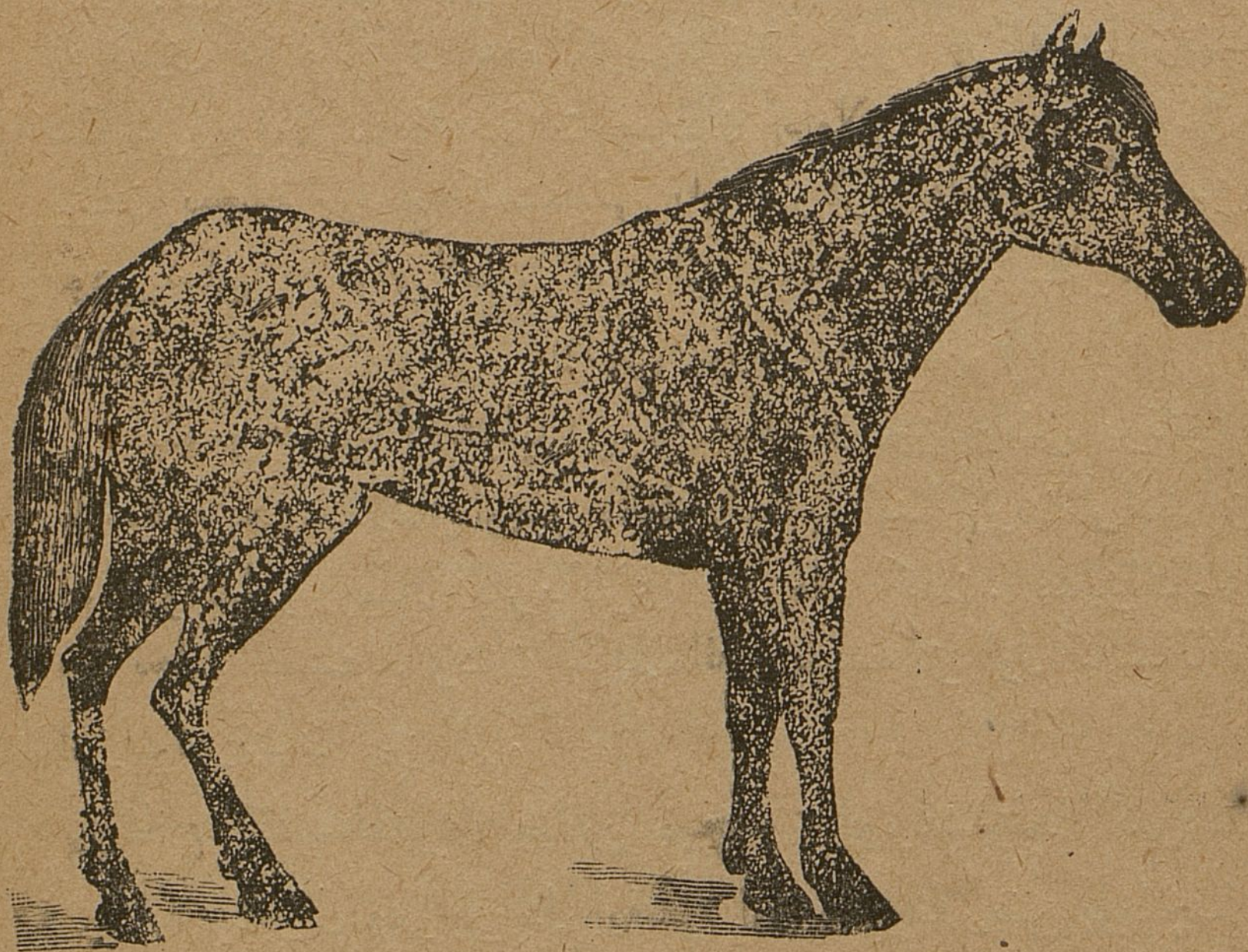
يوقانچ دىب ناما آيدىياس؟

يوقانچ نامەدگىنى قىسقا سوزلەر بىلەن دوشندرمەك قىن
بولجاق. چونكى يوقانچ دىنەنمز اوز باشىنا اورانمايدا جاگوزە
كورنمىيان موجهجكلەردر. امما اول موجهجكلەرى اولالدىيان آينالار
بىلەن گورب بىلىالەر. اينە شو آيدانلارمز يوقانچلى كەسەللەرى
دورە دىالەر. يوقانچ نامەدگىنى چەم بىلەن آگساتجا ادب آيتساق
شەيلە چىقىيا: ناخىلى خامىر تورشىسز خامىر بولمىيان بولسا،
شوزە يىللى يوقانچلى كەسەللەرم يوقانچسز يوزە چىقىمىلار.
يوقانچ - كەسەلى اوياندرىاندر.

يوقانچلى كەسەللەر نىچك ادب ياپر يالار.

بو كەسەللەر ساغ ھەيۋانا ناخوش ھەيۋاندىن گوزە گورنمىيان
سەبەبلەر بىلەن يوقىلار. شونك بىلەن بار ابار، يوقانچى كەسەللەر
كەسەللان ھەيۋانلار، اوى ھەيۋانا ال اوريان آداملار ۋە اونك
تەئىنە دەگەن اسبابلاردەن يوقىاندرلار. بولاردان باشغادا بر
يەردەن سو ايچەندە، اوتلقدا ھوۋلىدا، بازاردا، سورىدە غاراز
قاتىشىق يەرلەردە يوقانچلى كەسەلىك يوقماغى مومكىندر.
اگەردە ساغ مال كەسەللى مالىك اىب قالدىران ايمىنى
ايسە يادا بر بەدرەدەن سوۋىنى ايچسە اول ھەم كەسەللەر.

چونكى شول ايمت يادا سوۋك ايچندە كەسەللى مالك تويكىلىك
يادا سومىگى قالىاندر، كى اول ھەم يوقانچلى بوليا.
يەنەدە كەسەللى مال اوسگىرەندە اوسىگىلەۋك بىلەن گوزە
گورنمىيان ءاوران يەكل مايدا جا سودامجاسى چىقب بر نيچە
ساغات ھوۋا يوزندە اوچب گەزيا. اينە شول دامجالاردا يوقانچ
باردر. اوندان سوگرا شول دامجالار كەسەللى مالك ياتاغنا،
اسبابينا، آخرنا يادا مەزكور مالى ايدە ديان ادامك گەيمىنە
دوشسە باشغا ساغ ماللارادا يوقانچ ييراب گدياندر. ھەيۋانلارك
تەزەگى، سىدىگى قوراب مايدا جا توزانا ايلاناندر سوگرا شو
توزانلار بىلەن ھەم يوقانچلى كەسەل ييرا ياندر. كەسەللى
مالى ايدە ديان اداملار ھەم ساغ مالىك يانينا باراندا اللەرىنى
ماشقالاماغك داش نشانى

ماشقالاماغك دەرى كەسەلى

يومان، ادك ۋە گەيملەرىنى تامىز لەمان بارسالار يوقانچك
داغاماغنا سەبەبچى بولارلار.

بر نيچە كەسەللەر، مەسەلەم، ماڭقالاماق، قودوزلاماق، قوترلاماق،
چىبان وشوگا مەگزمەشلەر ادامك اوزينەدە يوقياندرلار. اداملارا
يوقوشى شو تاريقا: كەسەللى ھەيوانك سويدىنى ايچسە، ايتىنى
ايسە، دەريسىنى سويسا ۋە يەنە شونك شوگكىندەن، شاخندان،
يوگندەن ۋە چوپىرندەن بر زاد ايشلەسە. مەسەلەم ايچمەك،
تەلپەك ۋە ادكەن قوتور. كەسەللك يوقاشان يەرلەرى بولدى.
يوقانچلى كەسەللەردەن اولەن ھەيوانلارلك ماسلىغى كوب
ۋاغلار اوزاق يىلاب يوقانچك اوجاغى بولب دوريالار؛ چونكى
اول ماسلىق بىلەن كەسەل يوقانچى توپراق آراسىنا گىريادە
اوزاق يىلار (قوتورلك يوقانچى 20 يىلدان آرتىق) اوزىنك
قوۋاتىنى ساقلاپ ياشىا. ھەيوانلارك دەريسى يوۋليان يەرلەر
ۋە دەرى كارخانالارى ھەم كوب ۋاغلار يوقانچ كەسەللەرىنك
ساقاسى بوليالار. يەنەدە آت بىچيان اداملار ھەم چاپا ياراغلار
بىلەن بىچسە يوقانچ كەسەللىنى ياپرادارلار. اداملار ماڭقالاماق،
قودوزلاماق يا قوتورلاماق كەسەللى بىلەن حاستالاسالار، كوب
آزابلار چەكب اوليالەر. (9 نچى يوزە سەرەدك).

• اينە موندان آڭلاشيلياكى، مال ايلەرى اوزلەرىنى يوقانچلى
كەسەللەردەن ساقلاماق اوچىن مالك يانينا باراندا اوران آراستالىق
ۋە يوۋاشلىق بىلەن بارمالارى گەرەك اكەن. ھەيوانلارى
يوقانچلى كەسەللەردەن ساقلاماغى بىلسەگىز اول كەسەللەر
اوز - اوزندەن آيرىلار.

يوقانچ كەسەللەرى بىلەن نيچك گورەشمەك گەرەك؟

ايك اوزال ھەر بر مال ايسى اوز ھەيوانلارىنى يوقانچدان
ساقلاماليدر. بو ايش البەتتە ھەر بر ادامك الندەن گەلمان

دور جاق عدال . يوقانچ كەسەللەرىنىڭ نىچك ۋە نامەدەن يائىرا -
يانلىقلارنى بىلەندەن سوڭرا اولاردان اوز ماللارىڭى ساقلاپ
قالماق آڭساتىر: كەسەل گومانى بار ھەيۋاننىڭ يانندا ساع مالى
ساقلاماق بولماز . ھەمدە مال دوغتارىنا باقىدريمان ھىچ بر اولاغ
آلمالى عدالدىر . شونىڭ بىلە پردە كىدە تازە آلىنان مالى بر -
ايكى ھەپدە باشقا ساغ ماللاردان آيرى ساقلاماق گەرە كىر .
شونىڭ بىلەن اونىڭ كەسەل دالدىكى بىلىنچە كىر . اگەردە ساتىن
آلىنان مالنىڭ بر - ايكى ھەپدە ايچىندە بورنى ماڭقالاماسا ،
گوزى ياشارماسا ، اوسىگىرمەسە ، خورلانماسا بر يەرى چىشمەسە
يادا آغزى كوپىكلەمەسە اول ھەيۋان كەسەللى عدالدىر .

ئادام ماڭقالاماسى

بو نەسىخاتلار ھەيۋانى كەسەلدەن ساقلاماق اوچىن گەرە كىر .
اينە بردەن ھەيۋان كەسەللايسا اوندا ناتجەك ؟ اتمەلى زادشو ،
كى دەررە ۋ بەجەرمەگە باشلاپ باشقا ساغ ماللاردان آيرى
توتماق لازمىر . كەسەل گومان ادېلەن بادىنا ھاياللامان مال

دوغتارينا گور كەزمەلى. چونكى كابر كەسەللەر، مەسەلەم قوترۇۋە باشقالار ايلكى بادينا داشندان بيلنمىالەر. اوزە يىللى ھەيۋانلار اوزال باشدا ايچدەن كەسەللەب باشغالارادا يوقتر ياندرلار. دوغتار اونك قىزغىنى اولچاب بىليا. ايك ياغشى بەجەرگى يوقانچدان ساقلماقتىر. ھەمدە اندا مينك اوستىندەن گورىنەن كەسەل بەللىكلەرىنى يوق اتمەككە نەم پەيداليراغى ايچدەن دوزەتمەك زەروردر. مەسەلەم قوتورلان ھەيوانى كوكرت بوغىنا قويمالى. چىبان چىقان ھەيۋانك تويكىلىگىندەن آلب ساغ ھەيۋانك تەنىنە سانچمالى. بو املەرى ھەر بر مال ايسى يورىدب بىلجەكتر. چونكى قىن بر اسباب ۋە تاپيارلىق گەرەك دال. يەكە شول كەسەللەرە لايىق آگساتجا يازىلان كتابلارى اوقاب چىماق لازمىر. باغتمىزا قارشى ھەر بر يوقانچلى كەسەلى آگساتلىق بىلە بەجەرب بولمىا. بر نيچە كەسەللەر بار، مەسەلەم سىبىريا قوتورى، قوينا چىقىان ماما— بولار ھەم سانچماق بىلەن يوق بوليالار. ھەمدە باشغا ساغ ماللارا يوقمىالار، ۋەلىن اول سانچمالارى ھەر بر آدم بىلمىا. اونك اوچىن دوغتار چاغرماق گەرەكتر. سەبەبى اوزە يىللى سانچماق اوران قىندىر.

اینه بوزەیللی ۋاغتاردا دورمان دوغتاری چاغرماساگز ایش
قینلاشجاقدر. « اودك ۋاغتندا اوگینی آلماساڭ سوندىرب بولماز »
دیەن ناقل پیکارا آیدلماندر.

یەنەدە باغزی بر یوقانچلی کەسەللەر باردر، کی اولاری
بەجەرجهك بولب آادا اتمەك هەم گەرەك ءالدەر. هیچ بر یول
بیلەن اوزەیللی کەسەللەری بەجەرمەك بولماز. غایتام بر نیچە
ۋاغتگە چیرب ساغ ماللاریدا کەسەلە دوچارا دەرسیگز. اولکە
سەللەرەم باشغالار یالی ایمت، آخر، بر هوۋلی ۋە شولارا مەگزمش
زادلاردان یوقاشیاندرلار. مەسەلەم ماڭقالاماق ۋە قودوزلاماق شو
آیدب گەچەن کەسەللەرمزدەن حاسابلانیلار. اینە بوزەیللی
کەسەللەری بەجەرجهك بولماق یونە آقلسزلق ءال، بەلکی خیاناتدر.
چونکی بەجەرمەگیك دەرەکنە باشغا ماللارڭ آراسینا کەسەل داغیدب
ایل گوزەر انچیلیغنا ۋە حوکومەتە اولی زیان بەرمەرسیگیز.

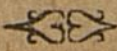
امما شەیلە آاملار بار، کی مەسەلەم آت بیچیانلەر دوزلمەجهك
کەسەلی بەجەرماگە توتونشب اینانجاڭ دایخانڭ پولینی ایبەكدەن
باشغا او بیچارانڭ بوتین ماللارینیدا کەسەلە دوچارا دیالەر اینها
دوغانلار، شونڭ اوچین اوزەیللی تەبیبەلەردەن ءوران ساقلانب
دەرە ۋە مال دوغتارینا باریگز.

اگەردە چارەسینی تاپار یالی بولساگز یوقانچلی کەسەللەر
دوغریسندا باسیلان کتابلاری اوقاگز. یادا اوقولی آاملارڭ
کورریگلەرینی اشیتەگیگز گەرەکدر.

یوقانچلی کەسەللەر کوپ، ۋەلین بز بو کتابجاغازمзда یوۋر
دیمیزە یایران کەسەللەری گورکەزب گەچجەك:

- 1 چىبان.
- 2 قوتور.
- 3 ايرى ماللارك قيرغىنى.
- 4 ماڭقالاماق.
- 5 ايچ گەچمەك.
- 6 ايرى ماللارك مەرگىسى.
- 7 قويون ماماسى.
- 8 سىبىريا قوتورى.
- 9 قانلى سىدىك گەلمەگى.
- 10 ھەيۋانلاردا بوليان اينچە كەسەل. شو گور كەزەن كەسەللەر مز
حاقندا آچق دوشونىكلى عدل بىلەن مال دوختارلارى تارايندان
يازىلان كتابلار بار. شول كتابلاردا گەرەكلى چارەلەر گور كەزىلەندىر.
سز لەر ھەم شو كتابلارى اوقاب كەسەللەر حاقندا گەرەكلى
بىلىمى آلماليسىڭىز. دوشونمەدك يەرلەر يڭىز بولسا دوختارا بارب
سوراساڭىز دوختار لازملى ماسلاھادى بەرەر.
مال دوختارى: آ. نەۋەدوف.

Faci 1416

Тол 1416

Цена 12 коп.

باهاسی 12 کوپک

Всеобщее общество культурной
Связи с заграницей
№ 30145

Neredov, A.:

Čto nužno
znat' krest'ja-
ninu o poval'-
no-zaraznykh
boleznyakh na
domashnikh
životnykh.

Moskva 1926

Fai
1416

بوتین دونیا یوقسوللاری برلهشیگینرا

Fai 14/16

Medvedev, H. - Kautjanime
türk

1926
838

مال دوغتاری: آ. نهؤه دوف

ءاوی هه یؤانلارینک یوقانچلی-
قیرغین که سه اللهری حاقددا
دایخانا نامه بلمهک گهرهک

2 سانی سوراتلی دوشونیکلی کتابچاغاز

تورکه نیچه لهشدیره ن: وهلمه ممت شهره پ اوغلی

باسب چیقاران: س. س. س. ر. خالقلارینک دویب نهشریاتی

مهسکهؤ - 1926 یل

Blue Cyan Green Yellow Red Magenta White 3/Color Black

Farbkarte #13

B.I.G.

